

Височина Т. М.

АР Крим

СТАН РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В АР КРИМ у 20–40 рр. ХХ ст.

Статтю присвячено історичному аналізу розвитку системи підготовки кваліфікованих працівників в АР Крим у 20–40-ті рр. ХХ ст. Проаналізовано публікації радянського періоду про стан розвитку професійної освіти в АР Крим. Доведено, що розвиток професійної освіти тісно пов'язаний з політико-соціальними особливостями різних історичних періодів розвитку країни, з потребою народного господарства у кваліфікованих кадрах.

Ключові слова: *історія розвитку професійної освіти, підготовка кваліфікованих працівників, професійно-технічна освіта, керування процесом підготовки кваліфікованих працівників, професійні школи, система професійної освіти.*

Постановка проблеми

Вступ. Модернізація української професійної школи, яка відбувається в наші дні, має історичні аналоги. На різних етапах соціально-економічного розвитку країни профтехосвіта зазнавала суттєвих змін. При цьому мета та завдання її реформування завжди відображали потреби виробництва, рівень культури суспільства, освітні потреби різних соціальних груп населення, політику держави щодо підготовки робочих кадрів. Історична ретроспектива дає змогу розглянути цей процес у динаміці, виявити досягнення і помилки, визначити тенденції щодо професійної підготовки молоді на сучасному етапі.

Особливе значення має вивчення історичного досвіду профтехшколи Криму, одного з найбільших регіонів країни. Різноманіття кримської економіки (землеробство, тваринництво, садівництво, городництво, виноградарство, тютюнництво та вирощування лікарських рослин) визначило специфіку його розвитку. У зв'язку з цим вивчення й узагальнення історичного досвіду, накопиченого професійно-технічними навчальними закладами Криму, є досить актуальним.

Актуальність вивчення історії підготовки кваліфікованих робітників в АР Крим обумовлено двома аспектами: по-перше, професійно-технічна освіта входить до структури відтворення кваліфікованої робочої сили, задовольняючи потреби суспільства й особистості в різних професіях; по-друге, вона є складовою частиною єдиної системи освіти.

Метою статті є доповнення й систематизація відомих фактів підготовки кваліфікованих робітників в АР Крим у 20–40-ті рр. ХХ ст. та уведення у науковий обіг нових фактів з цієї проблеми, отриманих нами з архівних матеріалів та публікацій того часу.

Виклад основного матеріалу

Історіографія професійної освіти в Україні та Росії почала формуватися ще в дореволюційний період і нині нараховує сотні монографій, статей, дисертаційних до-

сліджень. Серед них необхідно згадати класичні праці О. Анікст, А. Бейліна, А. Веселова, І. Воєводського, Є. Оссовського, у яких досліджувалися загальні й окремі аспекти становлення системи професійно-технічного та середньої спеціальної освіти в РРФСР і СРСР у 1917–1970-ті рр. Важливий внесок у дослідження проблеми підготовки кваліфікованих кадрів зробили своїми працями Н. Віхірев, Ф. Корольов, Б. Кузьмін, І. Левківський, С. Батішев, А. Лютих, Ш. Мунчаєв, Д. Чупрунов та ін.

Аналіз наукових досліджень з проблем підготовки кваліфікованих робітників у СРСР показав, що ці дослідження традиційно пов'язані з вивченням стану формування та розвитку робітничого класу. На думку цілого ряду науковців, саме прагнення аргументувати ідеологічну тезу про неухильне підвищення в житті держави авангардної ролі робітничого класу сприяло появі фундаментальних наукових досліджень з цієї проблеми [8]. У цих дослідженнях подано детальну характеристику економічного розвитку країни, зміни щодо чисельності і складу робочого класу, зіставлення кількісних та якісних показників професійного навчання робочих кадрів у системі профтехосвіти і безпосередньо на виробництві з підкресленням того, що кращою була якість підготовки в професійних навчальних закладах. Загальносоюзну літературу значною мірою доповнює регіональна.

Дослідники проблеми підготовки кваліфікованих кадрів вивчали результати цілеспрямованої роботи професійних навчальних закладів щодо зміни в професійно-кваліфікаційному складі робочого класу. Підготовка майбутніх робітників у системі профтехосвіти визначалася як найвпливовіша на підвищення професійного і культурно-технічного рівня працівників [4].

На першому етапі історіографії радянського періоду з'являються дослідження, присвячені безпосередньо професійно-технічній освіті. Це здебільшого праці оглядово-аналітичного характеру, що містять відомості про чисельність шкіл ФЗУ і профтехшкіл, про кількість, соціальний склад і рівень освіти учнів.

Для багатьох публікацій 20-х рр. ХХ ст. характерне критичне ставлення до навчання в професійних навчальних закладах. Це було пов'язано з тим, що в той період діяльність шкіл ФЗУ і профтехшкіл була предметом гострих дискусій між ВРНГ, Центральним інститутом праці (ЦІП), з одного боку, та Народним комісаріатом освіти СРСР — з іншого. Полеміка розгорнулася з питань про форми, методи та терміни підготовки робочих кадрів. Зокрема, ЦІП пропонував скоротити підготовку робочих у школах ФЗУ і розширити її на короткострокових курсах ЦІТу. Перемогла точка зору Наркомпросу, і праці, у яких критикувалася оцінка ролі шкіл фабзавуча, у подальшому не публікувалися [8].

Ознайомившись з працями вітчизняних науковців з проблем підготовки кваліфікованих робітничих кадрів, ми дійшли висновку про те, що публікацій, присвячених вивченню цієї проблеми в АР Крим у 20–40-ті рр. ХХ ст. недостатньо.

Історико-педагогічне дослідження становлення системи підготовки кваліфікованих працівників в АР Крим у 20–40-ті рр. ХХ ст. дає можливість пересвідчитися в тому, що розвиток професійної освіти тісно пов'язаний з політико-соціальними особли-

востями різних історичних періодів розвитку країни, потребою народного господарства в кваліфікованих кадрах, специфікою кримського півострова [6; 10; 12].

Встановлення радянської влади в Криму у листопаді 1920 р. призвело до докорінної реорганізації системи освіти. Змінилися не тільки назви навчальних закладів, а й їх плани, програми, строки навчання, поступово змінився склад викладачів. Принципово новим до початку двадцятого століття стало те, що з проблемами вибору професії зіткнулася значна кількість людей, які стали мігрувати в міста в пошуках роботи, що було пов'язано з бурхливим зростанням промислового виробництва. Період непу в Україні дослідники вважають досить демократичним, підтвердженням є бурхливий розвиток не тільки виробництва, а й освіти, охорони здоров'я, науки.

Крим у 20-ті рр. ХХ ст. був одним із найбільш урбанізованих регіонів країни, а рівень культурних та освітніх потреб городян був більш вищим. Такий висновок зробив С. Купідонов, який наводить дані перепису населення Криму, проведеного в квітні 1921 р. У Криму на той час проживало 720373 особи, з них у містах — 327086 осіб і у сільській місцевості — 393287 осіб [6].

Становлення професійної освіти в Криму почалося з відкриття шкіл фабрично-заводського учнівства (ФЗУ) [12]. Школи ФЗУ стали основною формою підготовки висококваліфікованих працівників для соціалістичної промисловості [13, 24]. Так, у 1920 році було відкрито Сімферопольську зуболікарську школу, у 1923 р. — школу фабрично-заводського учнівства при Кримському управлінні зв'язку, у 1928 р. — школу фабрично-заводського учнівства будівельної спеціальності ім. Кримського комсомолу.

У збірці «Народное просвещение в РСФСР», надрукованій у 1928 р. [7], наводяться дані про співвідношення:

- кількості учнів системи професійної освіти до загальної чисельності населення;
- кількості учнів, які навчаються у навчальних закладах сільськогосподарського профілю до числа селянських господарств;
- кількості учнів індустріально-технічних навчальних закладів до числа робітників промислових підприємств.

Ці відомості важливі для нашого дослідження тому, що вони дають уявлення про підготовку кваліфікованих робітників у навчальних закладах Криму порівняно з підготовкою кваліфікованих робітників у РРФСР.

Співвідношення кількості учнів професійної школи до чисельності населення Криму та РРФСР подано у табл. 1.

Таблиця 1

Співвідношення кількості учнів професійної школи до чисельності населення Криму та РРФСР

Територія	Навчальні заклади, у яких здійснювалася підготовка кваліфікованих робітників								Разом
	Навчальні матеріали	Курси довгострокові	Курси короткострокові	Школи ФЗУ	Проф. школи	Технікуми	Робфаки	ВНЗ	
РРФСР	0,12	0,52	0,91	0,89	0,60	1,30	0,36	1,32	6,02
Кримська АССР	-	-	0,21	0,47	1,7	2,0	0,7	0,84	6,02

Кількісний та якісний аналіз співвідношень кількості учнів професійної школи до чисельності населення Криму та РРФСР дає підстави дійти таких висновків:

1. Загальне співвідношення кількості учнів професійної школи до чисельності населення Криму збігається з аналогічним співвідношенням у РРФСР (без врахування автономних республік).

2. Розвиток нижчої, середньої та вищої профосвіти в Криму має розбіжності, порівняно з РРФСР. У Криму спостерігається недостатність розвитку нижчої і вищої професійної освіти, натомість вищим є рівень середньої професійної освіти. Це можна пояснити різноманіттям кримської економіки (землеробства, тваринництва, садівництва, городництва, виноградарства, тютюництва та вирощування лікарських рослин), що диктувало розвиток відповідних навчальних закладів.

Співвідношення кількості учнів, які навчаються у навчальних закладах сільськогосподарського профілю, до числа селянських господарств та кількості учнів індустріально-технічних навчальних закладів до числа робітників промислових підприємств наведено відповідно у табл. 2 та 3.

Таблиця 2

Співвідношення кількості учнів навчальних закладів сільськогосподарського профілю до числа селянських господарств Криму та РРФСР

Територія	Чисельність		Співвідношення учнів професійної школи на 1000 селянських господарств
	селянських господарств (тисяч)	учнів навчальних закладів сільськогосподарського профілю (тисяч)	
РРФСР	17118,5	41,9	2,5
Кримська АРСР	91,2	637,0	7,0

Таблиця 3

Співвідношення кількості учнів індустріально-технічних навчальних закладів до числа робітників промислових підприємств Криму та РРФСР

Територія	Чисельність		Співвідношення учнів професійної школи на 1000 робітників
	робітників фабрично-заводських підприємств (тисяч)	учнів індустріально-технічних навчальних закладів (тисяч)	
РРФСР	1,728.248	155,558	90,0
Кримська АРСР	8,730	1,419	162,6

Аналіз кількісних показників таблиць 2 та 3 показав: розвиток системи підготовки кваліфікованих робітників в АР Крим не відставав від темпів розвитку системи підготовки в РРФСР. Але, як свідчать публікації того часу, фахівців з підготовки кваліфікованих кадрів не задовольняла тогочасна мережа навчальних закладів. У Криму відчувалася диспропорція між потребою у кваліфікованих кадрах і відсутністю відповідних соціально-економічних умов щодо їх підготовки.

На думку В. Овсейчика, «неможливість виконання виробничих планів промисловими підприємствами» виникла саме через «відсутність кваліфікованої робочої сили».

І це при наявності в Криму великої кількості безробітних. Наприклад, за даними того часу, у Керчі було до 6000 безробітних, а металургійний завод не виконував виробничі плани через брак кваліфікованих кадрів. В. Овсейчик у своїй статті наголошує на тому, що «нестача кваліфікованої сили загрожує нам у величезних розмірах, тим більше, якщо ми врахуємо, що відтворення її потребує досить тривалого терміну часу» [9, 5].

У Криму на той час співвідношення кваліфікованих робітників, що працюють, до загальної маси робітників становило 17,6%, кваліфікованих службовців до некваліфікованих — 28,4%. Серед безробітних Криму кваліфіковані робітники становили 7,5%, кваліфіковані службовці — 13,5%, зокрема 7,5% безробітних робітників Криму були особами без будь-якої кваліфікації. Такі загальні показники, хоч і страждають недостатньою точністю, однак надають цікаві дані для загальної орієнтації в побудові мережі в АР Крим у 20–40-ті рр. ХХ ст.

У публікаціях 1920-х рр., присвячених розвитку профтехосвіти в Криму, відзначалися деякі особливості та недоліки підготовки професійних кадрів [6; 11].

Зокрема, у резолюції до доповіді В. Овсейчика «Состояние профобразования в Крыму и перспективы его развития в связи с задачами реконструкции народного хозяйства и подготовкой квалифицированной рабочей силы» було зазначено, що мережа навчальних закладів профосвіти в Криму відповідає потребам у кваліфікованій робочій силі, що йде від народного господарства Криму, але відсутня підготовка будівельників, хіміків, комунальників, працівників харчосмакової промисловості, спеціалістів з технічної переробки продуктів сільського господарства, з обслуговування процесу товарообігу, з обслуговування процесу індустріалізації сільського господарства [11].

Зазначалося також, що цілий ряд навчальних закладів було створено стихійно, без узгодження з потребами кримського народного господарства, без урахування реальних фінансових можливостей щодо їх утримання. Саме це призвело до закриття деяких навчальних закладів, і як наслідок, викривлення соціального складу учнів цих навчальних закладів.

Підготовка кваліфікованих керівників народного господарства, кваліфікованих працівників для промисловості та сільського господарства проходила в умовах недостатнього забезпечення навчального процесу необхідним обладнанням (кабінетами, лабораторіями, майстернями, навчгоспами, бібліотеками тощо). Щодо формування та розвитку практичних навичок роботи з відповідної спеціальності, то цей процес відбувався на вкрай застарілій техніці, що суперечило вимогам реконструкції промисловості та сільського господарства.

У публікаціях 20–40-х рр., присвячених проблемам підготовки кваліфікованих кадрів, зверталася увага на відсутність ініціативи з боку керівників, викладачів технікумів та профтехшкіл щодо поліпшення якості підготовки фахівців, теоретичного та практичного процесу навчання, поширення серед учнів і населення новітніх наукових відкриттів та винаходів, застосування нових методів підготовки. Спостерігалася незабезпеченість у достатній мірі цілого ряду дисциплін, як-то: кооперативних, економічних, педагогічних, технічних тощо висококваліфікованими педагогічними кадрами [6].

Зверталася також увага на недостатнє керівництво профнавчальними закладами з боку Кримського наркомпросу, що виражалось в недостатньому плануванні, незадовільному інспектуванні, слабкому фінансуванні.

Висновки

Аналіз архівних матеріалів, присвячених проблемам розвитку професійної освіти в АР Крим у 20–40-ті рр. ХХ ст. дає змогу дійти висновку про те, що публікації того періоду об'єднані загальними ідеями незаперечних переваг соціалістичного і комуністичного будівництва, їм притаманні обґрунтування розвитку системи професійно-технічної освіти в СРСР з описом деяких негативних явищ, які, на думку дослідників, мали тимчасовий характер.

Водночас у 20–40-ті рр. ХХ ст. в АР Крим склалися певні умови для розвитку системи підготовки кваліфікованих робітників, створення мережі установ, навчальних закладів, що насамперед, зумовлено потребами народного господарства у кваліфікованих кадрах.

У процесі роботи ми переконалися у перспективності досліджуваної проблеми. Проте її масштабність не дала змоги охопити всі аспекти у процесі нашого дослідження. Подальшого дослідження потребує державне законодавство початку ХХ століття з питань підготовки кваліфікованих робітників в АР Крим, особливості розвитку мережі установ, навчальних закладів систем підготовки кваліфікованих робітників в АР Крим у 20–40-ті рр. ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникст О. Л. Профессиональное образование в России: статьи и доклады / О. Л. Аникст. — М. : Государственное социально-экономическое изд-во, 1920. — 125 с.
2. Вдовин А. И. Рост рабочего класса СССР 1917–1940 гг. / А. И. Вдовин, В. З. Дробижев. — М. : Мысль, 1940. — 52 с.
3. Веселов А. Н. Низшее профессионально-техническое образование в РСФСР / А. Н. Веселов. — М. : Трудрезервиздат, 1955. — 67 с.
4. Веселов А. Н. Профессионально-техническое образование в СССР: очерки по истории среднего и низшего профессионально-технического образования в СССР / А. Н. Веселов. — М. : Профтехиздат, 1961. — 124 с.
5. Вихирев Н. В. Среднее профессиональное образование к десятилетию Октября: основные итоги / Н. В. Вихирев. — М. : Государственное социально-экономическое изд-во, 1927. — 55 с.
6. Купидонов С. Я. Индустриальная школа Украины и унификация систем технического образования в СССР / С. Я. Купидонов. — М. : Государственное социально-экономическое изд-во, 1929. — 67 с.
7. Народное просвещение в РСФСР. — М. : Государственное социально-экономическое изд-во, 1928. — 145 с.
8. Очерки истории профессионально-технического образования в СССР / С. Я. Батышев, Н. Н. Кузьмин, Е. Г. Осовский [та ін.] ; отв. ред. С. Я. Батышев. — М. : Профессиональное образование, 1981. — 165 с.
9. Овсейчик В. П. Состояние профобразования в Крыму и перспективы его развития в связи с задачами реконструкции народного хозяйства и подготовкой квалифицированной рабочей силы / В. П. Овсейчик // Состояние профессионально-технического образования в Крыму в связи с реконструкцией промышленности и сельского хозяйства и потребностью в квалифицированной рабочей силе. — Симферополь : Крымполиграфтрест, 1928. — С. 1–10.

10. Павлов Д. И. Среднее специальное образование в Украинской ССР / Д. И. Павлов. — К. : Наук. думка, 1976. — 98 с.

11. Резолюция по докладу тов. Овсейчика «Состояние профобразования в Крыму и перспективы его развития в связи с задачами реконструкции народного хозяйства и подготовкой квалифицированной рабочей силы» // Состояние профессионально-технического образования в Крыму в связи с реконструкцией промышленности и сельского хозяйства и потребностью в квалифицированной рабочей силе. — Симферополь : Крымполиграфтрест, 1928. — С. 14–16.

Архівні матеріали

Державний архів в Автономній Республіці Крим (далі — Держархів АР Крим)

12. Держархів АР Крим, м. Сімферополь. ф. П. – 1. Областной комитет Всесоюзной Коммунистической партии большевиков. 1921–1938 гг., оп.1, спр. 813. Справки и сведения о состоянии учебных заведений Крыма, 35 арк.

13. Держархів АР Крим ф. Р-460 Народный комиссариат рабоче-крестьянской инспекции. 1921–1932 гг., оп. 4, спр. 140. Акты обследования отдела народного образования, 05.1921 г., 34 арк.

Высочина Т. М.

СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В АР КРЫМ в 20-40-х гг. XX ст.

Статья посвящена историческому анализу развития системы подготовки квалифицированных работников в АР Крым в 20–40-е гг. XX ст. Проанализированы публикации советского периода о становлении профессионального образования в Крыму. Доказано, что развитие профессионального образования тесным образом связано с политико-социальными особенностями различных исторических периодов развития страны, а также с потребностью народного хозяйства в квалифицированных кадрах.

Ключевые слова: история развития профессионального образования, подготовка квалифицированных работников, профессионально-техническое образование, управление процессом подготовки квалифицированных работников, профессиональные школы, система профессионального образования.

Vysochina T. M.

DEVELOPMENT OF TRADE EDUCATION STATUS THERE IS IN ARE CRIMEA (20–40 XX of century)

The article is devoted to the history analysis of development of the system of preparation of skilled employees in ARE Crimea in 20-40-th years of 20-th century. The publications of soviet period are analysed about becoming of trade education in Ukraine and Crimea. Is shown, that development of trade education by the close appearance it is related to the politiko-sotsialnimi features of different history periods of country, and also with the necessity of national economy in the skilled frames.

Key words: history of development of trade education, preparation of skilled employees, technical education is professional, managements by the process of preparation of skilledemployees, professional schools, system of professional education.